

УДК 339.727.22

А. І. Мелещенко,
к. ф. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Запорізький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО НАФТОГАЗОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

A. Meleshenko,
Candidate of Philological Sciences, Associated Professor
of International Economical Relations, Zaporozhye National Technical University

FEATURES OF FUNCTIONING AND MODERN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF WORLD OIL AND GAS MARKET IN TERM OF GLOBALISATION

У статті розглядаються основні чинники та передумови кон'юнктурних змін на нафтовому та газовому ринках упродовж 2010—2015 рр., проаналізовано сучасні механізми та форми цінових коливань на енергоносії, а також мотиви та поведінка провідних країн-учасниць ринку, проблеми кореляції цін "нафта-газ" і механізми ринкового ціноутворення цін на газ у різних регіонах світового господарства. Здійснено аналіз впливу зазначених процесів на економіку постачальників та споживачів нафти та газу, на основі об'єктивних факторів та статистичного аналізу зроблено спробу спрогнозувати подальший рівень цін на нафту та газ.

In the article considered main indicators and backgrounds conjuncture changes on oil and gas markets during 2010—2015 years, was analyzed modern mechanisms and forms of prices variations on the sources of energy and motives and behavior leading countries participant of the market, problems of correlation of prices "petroleum-gas" and mechanisms of market price formation on the gas in the different regions of the world economy. It done analyze the influence of above-mentioned processes on the economy providers and recipients of oil and gas; on the background statistic analyze, it done try forecast of the next level of costs on the oil and gas.

Ключові слова: ОПЕК (організація країн-постачальників нафти), барель нафти, хаб (майданчик наповнення пароплава скрапленням газом), сира нафта, природний газ, механізми ціноутворення, ВТО (британські теплові одиниці, 1 м = 35.000.000.ВТО).

Keywords: OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries), barrel of the oil, hub, brut oil, natural gas, mechanisms of market price formation, BTU (british thermal units, 1m = 35.000.000.BTU).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кон'юнктура на ринку енергоносіїв, зокрема на ринку нафти та газу, має надзвичайно важливе та довгострокове значення для розвитку світової економіки. Чітка дія законів попиту та пропозиції у встановленні цін на нафтовому ринку та довгострокові контракти на газовому ринку дозволяють визначити основні причини поточного стану ринку, а також проаналізувати та спрогнозувати політику учасників, установити зв'язок та кореляцію між цінами на нафту та природний газ, механізми ціноутворення на ці види енергоресурсів у різних регіонах світу.

Для більшості країн-членів ОПЕК, а також Росії, Венесуели, Ірану та інших нафтовидобувних країн, ціни на нафту є ключовим фактором планування укладання бюджету. Наближення цін до критичних позначок провокує не тільки значне послаблення економік вищезгаданих країн, що може перейти у стан довгострокової рецесії, а й зміну та коригування усього зовнішньополітичного курсу. Коливання цін у цій галузі впливає на розвиток навіть більш диверсифікованих господарських комплексів, зокрема США та Канади. Ці країни переживають одночасне піднесен-

ня як у сфері нафто- та газовидобування, так і альтернативних методів видобутку. Очевидно, що процеси сьогодення стають вирішальними для подальшого вектору розвитку та форми існування як нафтогазового ринку в цілому, так і окремих його учасників.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Ситуація на світових нафтогазових ринках завжди привертала увагу провідних фахівців у галузях економіки, політології, міжнародних відносин та інших дисциплін через той безпосередній вплив, що чинить кон'юнктура нафтогазового ринку на світові соціально-економічні процеси. Ринок нафти та газу з позиції глобалізації та діалектичного взаємозв'язку зі світовою економікою досліджували такі вчені, як Д. Мелоуз, В.В. Феллер, Н. Кришен, Ж. Лур'є, П. Робертс, М. Олсон, Ю.В. Макогон, С.В. Жуков, С.М. Меньшиков, А.С. Філіпенко [1], О.І. Рогач [1], В.М. Геєць [2], А.С. Горбунова [4], Ергіна Д., Ван Вактор С., Даннікова В.В., Динкіна О.О., Сімонія Н.А., Мофет М., Жукова В., Підчоса О.В. [3] та інші.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідити сучасну кон'юнктуру на ринку енергоносіїв, механізми ціноутворення на світових ринках нафти та газу, виділити особливості кореляції цін на нафту та природний газ у різних регіонах світового господарства, провести дослідження основних чинників, що зумовили різке та довготривале падіння цін на світовому нафтовому ринку та їх вплив на ринок газу, спрогнозувати подальші тенденції розвитку ринку нафти та газу за допомогою аналізу поведінкових стратегій учасників у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Раптове падіння цін на нафтовому ринку (від 114 доларів за барель у червні до 28 доларів у січні 2016 р.) зосереджує увагу на певних закономірностях формування ціни на ринку нафти та нафтопродуктів як на конкурентному, що чітко проявляється на прикладі ускладнення міжнародних господарських зв'язків світової економіки.

Основним символом цих змін стало різке збільшення пропозиції нафти на ринку та скорочення попиту з боку споживачів. У той час як розвиток видобутку сланцевого газу у США, відкриття нафтоносних пісків у Канаді та дії ОПЕК, тобто їх відказ від зменшення видобутку, збільшили обсяг пропозиції, навпроти, економіки основних імпортерів (КНР, Японії, країн ЄС) продемонстрували спадні тенденції.

З точки зору віднаходження регулятора світового ринку нафти є необхідним розглянути склад учасників та механізм функціонування ОПЕК — Організації країн-постачальників нафти. Її засновниками стали Іран, Кувейт, Ірак, Саудівська Аравія, Венесуела. Згодом до складу організації приєднався Катар (1961 р.) Індонезія (1962—2009 рр.), Лівія (1962 р.), Єгипет (1967 р.), Алжир (1969 р.), Нігерія (1971 р.), Еквадор (1973 р.), Габон (1975—1995 рр.), Ангола (2007 р.). Станом на листопад 2012 року, на членів ОПЕК припадало 79% світових запасів нафти і 44% видобутку. При цьому експорт нафти займає менше 40% загальносвітового.

За структурою ОПЕК є картелем країн чистих експортерів нафти, метою якого є вироблення спільної політики відносно видобутку нафти серед країн учасників організації з метою підтримки стабільних цін на нафту. Основним інструментом впливу ОПЕК на кон'юнктуру ринка є зміни квот видобутку усіх учасників.

У листопаді 2014 року ОПЕК зберегла квоту видобутку на рівні 2011 року — 30 млн барелів на день. Тобто ОПЕК зіграло на зниженні ціни. Для Саудівській Аравії, Катару, Єгипту та Кувейту це є можливим через низьку собівартість видобутку, яка дорівнює десь 25 доларів за барель. Однак, ці країни представлені державними корпораціями (зокрема Saudi Aramco), які працюють на бюджет та забезпечують 80—90% державних видатків. За цих обставин, вищезазначені країни також повинні утримувати ціни вище собівартості, на рівні 60—70 доларів. Основною метою цієї групи є боротьба за частку світового ринку з американськими та російськими видобувачами.

Для інших учасників ринку складається більш жорстка ситуація. Так, видатки Росії на 42% фінансуються за рахунок експорту нафти. Оптимальна ціна становить

102 долари, ціна у бюджеті 2015 року 96 доларів, критична точка — 80 доларів. За умови зменшення ціни, намагаючись поповнити бюджет, Росія збільшила видобуток нафти до рекордних 10,66 млн барелів на добу. Однак така позиція формує низхідну спіраль, що у довгостроковому періоді сприяє подальшому зменшенню ціни на нафту. Подібна ситуація складається і для менш технологічно розвинутих країн членів ОПЕК. Зокрема для Венесуели собівартість експорту — вище 125 доларів за барель. Ірак, Лівія та Нігерія як країни з нестабільною внутрішньою ситуацією наполягають на підвищенні ціни. Ці процеси загрожують цілісності ОПЕК як міжнародного нафтового регулятора. Важливим фактором стало зняття санкцій з Ірану, який за 5 років багато недоотримав до бюджету, тому першу партію нафти у січні 2016 р. він продав за 28 доларів за барель і не бажає зменшувати видобуток нафти.

Суттєве збільшення пропозиції нафти на ринку викликано імплементацією США нової технології по видобутку сланцевого газу та нафти — технології гідророзриву пласту. Це дозволило США вийти на обсяги щоденного виробництва Саудівській Аравії — 11,5 млн барелів при середній собівартості видобутку на рівні 50—60 доларів за барель. Це вище за ціну розвинутих членів ОПЕК, тому що ринок нафти та газу у США нерегульований, нафтовидобувні компанії належать до приватного сектору, що дозволяє їм наблизитися до критичних точок у ціновій політиці. Саме ці компанії стають основною загрозою подальшої гегемонії ОПЕК на нафтовому ринку. Безперечно, падіння цін робить виробництво менш рентабельним. Так, на початку 2015 року було досягнуто піку кількості працюючих бурів — 1609, однак вже у лютому відбулося скорочення на 20% [3]. Проте це скорочення відбулося за рахунок найслабкіших гравців американського ринку, в той час як основні нафтовидобувні компанії нарощують темпи видобутку. Також не слід забувати про роль США як одного з найбільших імпортерів нафти. За рахунок розширення видобутку сланцевої нафти США скоротили імпорт нафти з 60% до 20%. З точки зору імпортерів падіння цін на нафту на 50% дасть споживчому ринку країн-імпортерів економію у сумі 1,7 трлн доларів. Це дозволить заощадити суттєві кошти на субсидювання та направити їх на розвиток програм з альтернативної енергетики, а також забезпечити економіку необхідною кількістю паливного ресурсу за меншу ціну.

Вищезазначені факти дають змогу говорити про певні прогнозовані тенденції та перспективи розвитку нафтового ринку. Зокрема у найближчі 2 роки ОПЕК спроможна продовжити утримувати ціни на низькому рівні, аби довести нерентабельність видобутку сланцевої нафти. Однак події "нафтової війни" 2014—2016 рр. свідчать про неоднорідність цілей та поглядів членів ОПЕК [3].

За прогнозами експертів ОПЕК, до 2040 року ціна може зростати до 200 доларів за барель. Це пояснюється інвестиційними циклами, зокрема у наступні 25 років необхідно інвестувати близько 7—10 трлн доларів на амортизацію основних фондів виробництва.

Одночасно високо вірогідним є подальше скорочення попиту у довгостроковій перспективі. Варто зауважити про те, що з 1973 до 2014 рр. частка нафти на ринку енергоресурсів скоротилася з 46 до 31%. Подальше скорочення може прискорюватися також розвитком альтерна-

тивних джерел енергії та розробкою надпотужних батарей та акумуляторів у США. Отже, найбільш вірогідним є подальше падіння цін на нафтовому ринку, що беззаперечно спричинить серйозні та доленосні зміни у політичній та економічній структурі провідних світових країн як експортерів, так і імпортерів сирової нафти.

Дещо інакше складається ситуація на ринку газу. Тут Європа десь на третину залежить від російського природного газу. Його частка у газопостачанні ЄС — приблизно 27%, а у газовому імпорті — 40%, за даними Eurogas. Європейський ринок представлено трьома великими покупцями, це — Німеччина, Італія та Польща. Найбільша частка у цій трійці приходить на Німеччину — 33%. Газ використовується, головним чином, для опалення та виробництва електроенергії. За даними Європейської комісії викиди у секторі електроенергетики до 2050 року повинні бути зменшені до 93—99%. Залежність від російського газу буде подолана за рахунок скрапленого газу з терміналів. У Європі вже побудовано 22 регазифікаційних терміналів, номінальна потужність яких сягає 198,6 млрд кубічних метрів на рік. Більш того, йде будівництво ще 5 нових терміналів у Польщі, Литві, Іспанії, Італії, Франції, анонсовано будівництво ще 10 терміналів в Албанії, Греції, Німеччині, Ірландії та інших країнах Європи. Все це свідчить про тенденції щодо диверсифікації газопостачання до ЄС та намагання отримати енергетичну незалежність від одного партнера. У 2014 році "Газпром" зменшив експорт газу до Європи на 13,8%, тобто до 121,3 млрд кубів, повторивши найгірший результат 2010 року. До того ж зняття енергетичного ембарго з Ірану приведе до появи нового гравця на ринку нафти та газу. Іран — це четверта країна світу за обсягами доведених запасів нафти і друга у світі за запасами газу. На теперішній час Іран добуває приблизно 3113000 барелей нафти у день та експортує її близько 1300000 барелей у день. Після виходу з ембарго він готовий продавати свою нафту навіть по 7 доларів за барель, аби поповнити свій бюджет. Для того, щоб досягти обсягів видобування Російської Федерації йому необхідно видобувати нафти у тричі більше, а газу у шестеро раз більше. Для цього в країну необхідно залучити інвестиції у обсязі приблизно 185 млрд доларів. Для цієї мети вже визначені 50 нафтогазових проектів на території країни. Сума узгоджених проектів становить 2 млрд доларів. Іран в даний час експортує близько 10 млрд кубометрів газу на рік. Якщо Іран збільшить видобуток газу до 200—250 млрд кубометрів, тобто до російських обсягів, то Європа значно диверсифікує газопостачання на свій внутрішній ринок і значною мірою скоротить свою залежність від російського газу. Не слід також забувати і про туркменський газ, основна частина якого проходить поки що через Росію. Туркменія має великий інтерес до створення Трансанатолійського газопроводу, який повинен пройти через Азербайджан, Грузію, Туреччину і Грецію. Це десь приблизно 10 млрд кубометрів газу на рік.

У США, через сланцеву революцію, обсяги видобутку зросли настільки, що країна із імпортера перетворилась на експортера. Покупців на нафту та скраплений газ США може знайти і у Європі [3]. До останнього часу основними покупцями американського скрапленого газу та нафти були азійські країни. Проте кон'юнктура ринку поступово змінюється. Якщо раніше ціна на скраплений газ у Азії сягала 20 доларів за 1 млн британських

теплових одиниць (БТО) через зростаючий попит з боку Японії, після її відмови від АЕС, то тепер вартість газу впала услід за падінням котирування на нафту, до 8 доларів за 1 млн британських теплових одиниць (БТО). При існуючих на скраплений газ цінах його постачання в Європу зі східного узбережжя США буде рентабельним на рівні 6—7 доларів за 1 млн БТО. Для Азії цей показник вже становить 9—10 доларів за 1 млн БТО з урахуванням великої відстані постачання та збору за прохід великих танкерів через Панамський канал. Таким чином, постачальникам скрапленого газу із США буде вигіднішим його продавати до Європи ніж до Азії. Проте не всі американські потужності по виробництву скрапленого газу вже працюють. Наприклад, такий завод Sabine Pass запрацює на повну потужність лише у 2017—2018 році. Обсяги постачання мають сягати, напевно, близько 50 млрд куб. м, тобто половину російського експорту до Європи.

Підписання газового контракту між "Газпромом" і Китаєм на постачання газу по газопроводу "Алтай" (Сила Сибіру-2) відкладається на невизначений строк і тому західні компанії, як і Китай, розраховують більше на зняття санкцій з Ірану, щоб одержати більш дешевше та більш доступний іранський газ, ніж російський. До того ж політичні відносини між Росією і США погані і, виходячи з цього, Китай не буде ризикувати своїми економічними зв'язками із США заради Росії.

Обсяги транзиту природного газу через Україну за даними міністерства енергетики у січні — червні 2015 року становили 28,7 млрд куб. м. У минулому році за аналогічний період було транспортовано 36,5 млрд У 2014 році обсяги транзиту впали на 28% до 62,2 млрд куб. м. Проте слід також пам'ятати, що зниження транспортування газу веде до зниження прибутку до бюджету країни, тобто мінус приблизно 2 млрд доларів.

До недавнього часу російський газ був самим дешевим для України. Проте остання пропозиція 212 доларів за 1000 куб. м була відкинута українським урядом, як з політичних мотивів, так і за ціною, тому що постачання з Європи може обходитися Україні навіть по 200 доларів.

Якщо торкнуться сучасної системи ціноутворення на світових ринках нафти та газу, то тут можливо виявити деякі особливості. Слід відзначити, що сучасна система ціноутворення у найповнішій мірі відповідає особливостям світового ринку нафти та газу з урахуванням численних ризиків, існуючих на цих ринках. Біржові нафтові ціни, які віддзеркалюють кон'юнктуру ринка, є базовою основою у наш час для визначення ціни при підписанні будь-якого контракту на постачання нафти. Біржове ціноутворення на нафту надбало свого розвитку на основі таких строкових інструментів, як ф'ючерсні та форвардні контракти, нафтові свопи та опціони. В результаті сформувалася світова система торгівлі нафтою, а за нею і газом, яка обслуговується біржовими центрами у Нью-Йорку, Лондоні і Сінгапурі. Проте поряд із біржами на світовому нафтогазовому ринку існує також ОПЕК — потужний консолідований інститут, котрий відіграє важливу роль на ринку реальної нафти. Поряд з ОПЕК існують нафтовидобувні країни, які не входять до цього картелю, навіть конкурують з ним чи іноді узгоджують свої ціни з цінами ОПЕК. Динаміка цін на природний газ має майже повний збіг з динамікою цін на нафту. Це визначається частковим збігом

сфер використання наданих ресурсів і відповідно схожими факторами їх ціноутворення.

На основі аналізу специфіки ціноутворення можна виділити особливе значення фінансового фактору формування світових цін на нафту на товарних біржах, який засновується на різкому зростанні обсягів ф'ючерсних та опціонних контрактів під впливом значного зростання ліквідності у світовій економіці.

У період, який передував глобальній кризі дуже великих масштабів досягли операції з нафтою на ф'ючерсному ринку. В таких операціях активну участь брали банки, хедж-фонди, пайові та пенсійні фонди, інвестиційні компанії. У результаті цього проявився фінансовий фактор котирування ціноутворення на нафту. Динаміка котирування нафти на ф'ючерсному ринку стала орієнтиром для змін на ринку спот. С 2001 по 2008 р. частка ф'ючерсних контрактів, які не завершилися фізичною поставкою нафти зросла до 70%. Перетворення ф'ючерсних нафтових контрактів у фінансовий актив з особливими факторами ціноутворення призвело до послаблення такого методу регулювання ціни, як скорочення обсягів видобування. Підвищення світової ціни до 140 доларів у 2008 році призвело до різкого падіння світових цін на нафту і наступного виводу активів з нафтового ф'ючерсного ринку і до появи факторів реального попиту та пропозиції. Отже відбулося відновлення часткового впливу ОПЕК, яка у змозі була впливати на світову ціну нафти за рахунок зниження нафтовидобування. Проте фінансовий фактор ціноутворення на світовому ринку нафти залишається і у майбутньому. Це означає, що посилення фінансового фактору у перспективі може привести до загальної нестабільності глобального фінансового ринку, до нестійких його зв'язків з реальним сектором.

Слід згадати про те, що у БТО котирується ціна газу на англо-американських ринках. Так, барель нафти має 5,825 млн БТО, тобто верхня границя ціни 1 млн БТО газу дорівнює 1/6 вартості ціни бареля нафти, а нижня — 1/10. Отже, ціна газу коливається здебільше у цьому коридорі. Ця різниця становить майже 50%. Формула, за якою визначається ціна газу, має такий вид:

$$C_z = P_0 \times a \times \frac{C_n}{C_0},$$

де C_z — ціна газу;

P_0 — початкова ціна газу, яка дорівнює 450 доларів за 1000 м³;

a — коефіцієнт;

C_n — ціна нафти;

C_0 — початкова ціна нафти.

Проте в Європі більш розповсюдженою є така формула:

$$C_z = P_0 + B(C_n - C_0),$$

де B — коефіцієнт.

У наш час у динаміці світових цін на сиру нафту та природний газ найчастіше усього використовується наступні механізми [4,33]:

1. З прив'язкою до нафти, коли торгівля природним газом базується на довгострокових контрактах, а формула розрахунків за газ визначається, виходячи з ціни сирової нафти чи нафтопродуктів. Подібні контракти є вигідними для покупців та продавців, бо зменшують цінові ризики, які вони беруть на себе, інвестуючи у великі проекти.

2. Регулююче ціноутворення, коли держава установлює ціни, які віддзеркалюють виробничі витрати. Такий механізм передбачає субсидії для споживачів природного газу.

3. Конкурентне ринкове ціноутворення за рахунок торгових майданчиків — hubs — у регіонах, де проводиться торгівля газом. Конкуренція між постачальниками та споживачами формує відповідні ціни.

Різноманітність механізмів ціноутворення пояснюється тим, що природний газ є досить молодим видом палива, яке потребує великих інвестицій та інфраструктурних витрат. Тому значна частина міжнародної торгівлі проводиться на основі довгострокових контрактів. Проте по мірі розвитку інфраструктури можна очікувати змін контрактних умов та структури ринку і відповідно модифікації механізму ціноутворення. Оскільки глобального інтегрованого ринку газу ще не створено, на регіональних ринках працюють різні механізми ціноутворення. Проте перехід до більш конкурентних механізмів буде обов'язковим. Розглянемо діючі механізми на ключових регіональних ринках.

У Північній Америці приблизно до 1993 р. газова промисловість США була повністю нерегульована державою. Обсяги торгівлі стали зростати високими темпами. На території США та Канади сформувались численні торгові майданчики, ведучим серед яких став Henry Hub в Луїзіані. До 2005 року навіть за відсутністю прямого зв'язку між цінами на нафту та газ, вони, тим не менш, змінювались у одному і тому ж напрямі у сталому співвідношенні (7:1). Після 2008 року зростаючі обсяги видобування сланцевого газу призвели до зниження ціни на газ. У результаті утворилося співвідношення вже 35:1. В Європі це співвідношення становило у 2005 р. 8:1 — 9:1, а у 2012 році зросло до 10:1 — 10:2. [4, с. 40]. За прогнозами розрив між цінами буде скорочуватися через подорожчання видобутку сланцевого газу [4].

У Європі торгівля природним газом історично була прив'язана до ціни на нафту. Газова промисловість була повністю нерегульована з 2000 р. у Великобританії, а потім і в усій континентальній Європі. У результаті утворилось кілька торгових майданчиків, домінуючим з яких є National Balancing Point (NBP) у Великобританії. Ціни ключових європейських хабів поступово посилюють свою кореляцію. Проте, на відміну від США та Канади, конкурентний механізм ціноутворення на газ ще не отримав повного розповсюдження у Європі. У даний час ціноутворення представляє собою сполуку спот-цін хабів, цін довгострокових контрактів з прив'язкою до цін хабів і цін довгострокових контрактів з прив'язкою до нафти. Упродовж 2005 року контрактні і спот-ціни у Європі були нижчими, ніж у Північній Америці, у подальшому вони зростали скоріше. Після падіння попиту на газ у 2009 році постачальники змінили контрактні умови у бік зменшення і пішли на більшу гнучкість.

Ринки газу у Азійсько-Тихоокеанському регіоні будувалися на основі довгострокових контрактів, у яких ціна газу прив'язувалась до сирової нафти. Вони були мало інтегровані з ринками Європи та Північної Америки і дерегульовані. В наш час на цих ринках відбуваються великі зміни за рахунок збільшення обсягів скрапленого газу, який продається за спот-цінами. Проте і скраплений і трубопровідний газ постачаються здебільше за довгостроковими кон-

Таблиця 1. Кореляція між регіональними цінами на природний газ, а також між цінами на газ та на сирю нафту

	Японія	Німеччина	Великобританія	США	Канада	Сира нафта (ОЭСР)
Японія	1					
Німеччина	0,9516	1				
Великобританія	0,8829	0,9216	1			
США	0,4054	0,5639	0,7535	1		
Канада	0,4357	0,6023	0,7665	0,9855	1	
Сира нафта (ОЭСР)	0,9785	0,978	0,9335	0,5438	0,571	1

Джерело: [4, с. 50].

трактами з прив'язкою до сирої нафти.

Проведений статистичний аналіз дозволяє наочно показати механізми регіонального ціноутворення на газ-нафту.

Як можна побачити із таблиці 1, між цінами природного газу у Німеччині та Японії і вартістю нафти існує дуже висока кореляція (0,978 і 0,9785 відповідно), тому що ціноутворення в обох країнах базується на довгострокових контрактах, прив'язаних до нафти. Висока кореляція між ціною нафти і ціною газу у Великобританії (0,9335), це означає, що, хоча вона і перейшла на спот-ціни, вони, судячи з усього, зостаються частково прив'язаними до нафти. Що стосується Північної Америки, то тут кореляція відсутня (0,5438 для США та 0,571 для Канади). Це означає, що ринок Північної Америки нерегульований, ціноутворення на газ не прив'язано до вартості нафти, тому ціна на нафту не повинна впливати на динаміку цін на газ [4]. Протилежну картину ми бачимо у Європі. В цілому можна зробити висновок, що міжнародна торгівля газом проводиться, в основному, на засадах довгострокових контрактів терміном на 10—25 років. Проте ситуація змінюється, тому що ціни на газ устанавлюються на основі надрукованих спот-цін природного газу, які складаються на хабах. На зміну цін, прив'язаних до нафти поступово приходять ціни на основі ринкових механізмів ціноутворення, тому актуальність прив'язки цін газу до нафти втрачається і це веде до створення конкурентних газових ринків.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження ми приходимо до висновку, що протягом 2014—2015 рр. змінилася складова механізму ціноутворення на світовому ринку нафти. Якщо до цього періоду головним регулятором цін на світовому ринку нафти виступав нафтовий картель країн ОПЕК, то в наш час додалися і інші гравці на цьому ринку, зокрема США та Канада, які наростили обсяги видобування за рахунок сланцевого газу та нафти. Тому вони перетворилися із імпортерів газу в експортерів, при цьому США скоротили імпорт нафти з 60 до 20%, а ціна на марку Brent упала зі 114 доларів до 30 за барель. Отже, у найближчі 2 роки Саудівська Аравія та інші країни ОПЕК мають продовжити утримувати ціни на низькому рівні. Одночасно високо вірогідним є подальше скорочення попиту на нафту та газ у довгостроковій перспективі за рахунок падіння темпів зростання економіки світових лідерів росту та-

ких, як КНР, США, ЄС, країни БРІКС та країни Південно-Східної Азії, а також за рахунок розвитку альтернативних джерел енергії та розробки надпотужних акумуляторів у США. На зниження цін на нафту буде впливати також Іран, який вийшов з-під 5-річних санкцій і почав активно поставляти нафту на світові ринки. У подальшому будуть потерпати країни, які формують свої бюджети в основному за рахунок прибутків від нафти, тобто Росія, Венесуела, Нігерія та інші. Європейська залежність від російського газу буде зменшуватися за рахунок поставок скрапленого газу із США, Алжиру, Катару і будівництва близько 30 регазифікаційних терміналів у різних країнах Європи, що

створить умови для подальшої диверсифікації газопостачання у майбутньому. Слід також відзначити, що світовий ринок газу ще не сформувався як такий. Для нього характерна фрагментація по регіонах світу. На механізми ціноутворення на газ та нафту впливає фінансовий фактор у вигляді біржових цін, опціонів і ф'ючерсів. У плані кореляції світових цін на "нафту-газ", треба відзначити, що така кореляція існує там, де вона склалася історично, тобто, якщо вона базувалась на довгострокових контрактах, як, наприклад, у Європі та Азії. А там, де ринки газу нерегульовані, як у США, Канаді, а потім і у Великобританії, механізм ціноутворення має більш ринковий характер, заснований на спот-цінах у хабах. Вони поступово будуть відходити від жорсткої кореляції цін "нафта-газ" у бік створення самостійних, незалежних світових ринків нафти та газу.

Література:

1. Філіпенко А.С., Будкін В.С., Рогач О.І. та ін. Світова економіка. — Київ: Либідь, 2007.
2. Геєць В.М., Панченко Є.Г., Лібанова Е.М. та ін. Перехідна економіка. — Київ: Вища школа, 2003.
3. Підчоса О.В. Особливості сучасного етапу транс націоналізації світової нафтогазової галузі. — Запоріжжя: "Інтер-М", 2015.
4. Горбунова А.С. Особенности механизмов ценообразования на международных рынках природного газа [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.science-education.ru/ru/article/>

References:

1. Philipenko, A. S. Budkin, V.S. and Rogatch, O.I. (2007), *Svitova ekonomika* [World economy], Libid, Kiyiv, Ukraine.
 2. Geetz, V. M. Pantchenko, E.G. and Libanova, E.M. (2003), *Perekhidna ekonomika* [Transitiv economic], Visha Shkola, Kiyiv, Ukraine.
 3. Pidtchossa, O.V. (2015), *Osoblyvosti suchasnoho etapu trans natsionalizatsii svitovoi naftohazovoi haluzi* [Features of modern stage of transnationalisation world oil and gas branch], Inter-M, Zaporizhzhia, Ukraine.
 4. Gorbunova, A.S. (2015), "Features of mechanisms of market price formation on the international markets of natural gas", available at: <http://www.science-education.ru/ru/article/> (Accessed 20 March 2016).
- Стаття надійшла до редакції 31.03.2016 р.*